

Milyen iskolát válasszunk, és miért?

Vekerdy Tamás előadása

Elhangzott 2004. március 8-án a Rákosmenti Waldorf Iskolában

Egy vizsgálattal kezdeném: Csapó Benő és munkatársai Szegeden több mint 5 éve vizsgálják a gyerekek érdeklődését. Ennek a vizsgálatnak az egyik meglepő eredménye az volt – tömörítve és kiemelve –, hogy a magyar gyerekek érdeklődők. Érdekli őket a világ, az ember, önmaguk. Egyszerűen kíváncsiak (és ez a kíváncsiságuk mindig újra feltámad kamaszkorukig, ha új tantárgy, új tanár lép be az életükbe). Csak a tragikus az, hogy amikor nagy érdeklődéssel elkezdnek egy új tárgyat, vagy új tanár óráira kezdenek el járni, utána az érdeklődés elkezd apadni, zuhanni, majd eltűnik. Számomra a tragikus tanulsága ennek a vizsgálatnak, hogy ma olyanok iskoláink, tankönyveink, tanmeneteink, tanterveink, hogy *nem táplálják* a gyerekek egyéni, meglevő érdeklődését, hanem kioltják, elölik. Azt a benyomást keltik, hogy a világ unalmas, érthetetlen, nem érdemes rá odafigyelni...

Tehát az ***első válasz*** arra, hogy milyen iskolát szeretnénk gyerekeinknek: ***olyan iskolát, ahol megmarad a gyerekek érdeklődése, ahol megmarad a gyerekek kíváncsisága a világ dolgai és az ember dolgai iránt, és nem apad el.***

A másik fontos dolog, hogy az iskolák ma nagy szorongást keltenek a gyerekekben. Ezt mérésekkel is igazolhatjuk. Jegyre felelni szorongást kelt. Milyen szorongást? Nagy szorongást. Galvános bőrreflexszel és egyéb módokon mérhető ez a nagy szorongás. *A szorongásról viszont tudjuk, hogy visszafogja a teljesítményt!* Ezért a magyar iskola egyik önellentmondása, hogy úgy próbál teljesítményt kihozni, hogy közben visszafogja. Természetesen ahány gyerek annyiféle. Az úgynevezett exhibicionista, magamutogató, kifelé nyitott gyerek jobban szerepel, mint a befelé zárkózó, introvertált befelé forduló gyerek, aki abszolút nem tudja azt se kimutatni, ami benne van.

Másodszor tehát olyan iskolát szeretnénk a gyerekeinknek, ahol nincs szorongás, vagyis nincs például mindennapos jegyre felelés. Ma már van ilyen iskola Magyarországon, több mint 200 (nem csak a Waldorf iskolák), ahol együttes munkálkodás folyik, és időnként szöveges értékelés – a tanító néni szemvillanása, az is egy értékelés – történik. Tehát értékelés van, de osztályzás, jegyre felelés nincs.

Azt is rég tudjuk – Magyarországon is harminc éve, Winkler Márta híres iskolájából is –, hogyha nincs jegyre felelés, akkor sokkal több idő van, a felelés rengeteg időt vesz el. Sokkal több anyag végezhető el ugyanannyi idő alatt, minthogyha állandó jegyre felelésekkel időt rabolunk, szorongást keltünk és kudarcot okozunk a gyerekeknek.

Végül pedig egy olyan iskolát szeretnénk, ahol különböző képességek tudnak érvényesülni.

Mondok erre példát: a kilencvenes évek elején arra kérdeztek rá a kutatók nagy vizsgálatokban, hogy mitől függ a gyerekek későbbi beválása, életben való boldogulása. Első meglepő eredmény: az iskolában szavakban megtanult anyag 18%-ban befolyásolja az életben való későbbi helytállást.

Mi az a több, mi az a 82%? A 82% döntő eleme az, amit a kutatók érzelmi intelligenciának neveztek el, és EQ-val jelölték IQ helyett. Az IQ a "rendes intelligencia" hányados, az EQ az emocionális, érzelmi intelligencia hányados. Először is erről az érzelmi intelligenciáról kiderült, hogy szinte korlátlanul fejleszhető, ellentétben az értelmi intelligenciával, melynek egyénekre jellemző határai vannak.

Másodszor, kiderült, hogy az életben való beválás döntő mértékben az érzelmi intelligenciától és ennek különböző változataitól, szociális készségektől és egyebektől függ. (Lásd minderről Daniel Goleman magyarul is kétszer megjelent összefoglaló könyvét: *Érzelmi intelligencia.*)

Mi alapozza meg az érzelmi intelligenciát? Először is a család által – magzatkortól – nyújtott érzelmi biztonság. Ahhoz, hogy egy szülő érzelmi biztonságot tudjon nyújtani, az kell, hogy valamennyire élvezze a gyereket. Ahány gyereke van, annyiféle módon, mert az egyik egészen más, mint a másik. Ahhoz, hogy valamennyire élvezze a gyereket, ahhoz saját szorongásának fel kell oldódnia. Tehát: úristen, mit is kéne a gyerekekkel csinálnom, be kell adnom a legjobb iskolába, mert majd akkor ebben a teljesítményelvű világban... Vagy talán már az óvodában el kéne kezdeni a topmenedzser képzést... Van-e az óvodában angol, számítógépes terem... „Ágikám”, mondom, mint aggódó anya a vezető óvónőnek, „tudod, milyen jól érezte itt magát Dani, de a férjem azt mondja, hogy Zsófit nem adhatom ide, ha nem lesz nálatok legalább angol, hiszen a zöld óvodában már nemcsak angol, nemcsak német, hanem francia is van, és jövőre állítólag japán

is lesz”. Topmenedzser képzés az óvodában: befizetem a gyereket dzsúdóra, karatéra, lovaglásra, úszásra – kikapkodják a szabad játékból, ezzel jó korán neurotizálják. Keresem azt az iskolát, ahol a gyermekemet jól meghajtják, mert az élet teljesítményelvű, „nem baj, hogy szenved a gyerek, meg kell tanulnia, hogy ilyen az élet, mert akkor fog jól teljesíteni”. Vizsgálatokból tudjuk, hogy ez: nem igaz! Egész egyszerűen nem igaz – a gyerek akkor fog később jól, képességei szerint teljesíteni, ha minél tovább megőriztem az életkorának megfelelő szorongásmentes nyugalomban...

A lényeg, hogy az érzelmi intelligencia – az érzelmi képesség, az érzelmi igényesség – a családban gyökerezik. Örömmel fogadom-e el a gyereket, ismerem-e azokat a nagyon egyszerű dögönyözőket, csiklandozókat, amikkel a gyereket el tudom szórakoztatni. *Nem fejleszteni akarom kiskorában, hanem a szabad játék lehetőségét biztosítani neki, mert az a legfejlesztőbb tevékenység.* Ahogy ezt egyébként kimondja a mai hivatalos törvénybeiktatott óvodai alapprogram is. Tanítani a gyereket káros ebben az életkorban. Mintát adni neki, melyet szabadon követ, az jó, és szabad játékre lehetőséget biztosítani, mesét mondani életkorának megfelelően és így tovább és így tovább. Haszontalan időt töltsék vele, vagyis amikor nem fejlesztem, nem a ruháját rakatom el, nem azt kérdelem, hogy mi volt az óvodában stb., hanem csak úgy együtt vagyunk, marhaskodunk. Mesélek a nagymamámról, akinek volt egy szép fekete kecskéje... Ezek nagyon hasznosak. Ezek alapozzák meg az érzelmi biztonságot, az orientálódást családban, világban. Utána az óvodáskorban a szabad játék, mesehallgatás, ének és egyebek azok, amik az érzelmi biztonságot kibontakozáshoz segítik, majd iskoláskorban a művészetek az érzelmi nevelés alapjai. Howard Gardner a Harvard egyetem professzora, azt kérdezi a kormányoktól, mit gondolnak akkor, amikor megtörik az iskolákat szóbeli tanulnivalóval, mikor tudjuk a vizsgálatokból, hogy annak 75 %-át 5 év alatt az eminensek is garantáltan elfelejtik, ha nem használják mindennap, mint például egy idegen nyelvet. Tehát a felejtés számára tanítunk. A szóbeli tanulnivalók kiszorítják a művészeteket, – köztük a nevelésben oly fontos dramatikusan, színházi játékokat – melyek az érzelmi intelligencia kibontakozásának az alapjai.

Mi az, hogy érzelmi intelligencia? Például az, hogy valamennyire ismerem és kibírom önmagam, nem leszek önmagamtól depressziós, kibírom a házastársamat, nem is csak kibírom, de meg is értem a gyermekemet, a szüleimet, a munkatársamat, a főnökömet, a beosztottamat – *empátiával. Bele tudok helyezkedni a másik szempontjaiba.* Van érzésem a hangulatokhoz, van érzésem az élet minőségéhez. Nem hagyom magam szorongani attól, hogy előrébb kellene jutnom ezzel meg ezzel. Van egy bizonyos elengedett lazaságom, bölcsességem – mindez a művészetekkel és az érzelmi intelligenciával is összefügg. Tehát az érzelmi intelligencia a művészetekben fejlődik. Azok az iskolák, alternatív iskolák – a Waldorf iskolák is –, amelyek a gyerekből indulnak ki és nem a tantárgyakból, azok nagyon nagy helyet adnak a művészeteknek, az egyes tantárgyakon belül is és külön is. Érzelmet is nevelnek, nemcsak értelmet. Nemcsak a feledés számára tanítanak. Hadd mondjak még egy példát: nem tudjuk egészen pontosan, hogy mi is a pusztán értelmi intelligencia, de mérni tudjuk... Jó, annyit azért tudunk, hogy az intelligencia veleszületett értékesség. Legelterjedtebb mérése jelenleg – Magyarországra is standardizálva – az úgynevezett Wechsler teszt, ami 10 tényezővel méri az intelligenciát. Ebből öt szóbeli, öt cselekvéses. Minden nagy könyv leírja, hogy a gyerek a cselekvésesben erősebb. A cselekvéses táplálja a szóbeli intelligenciáját is és fejleszti ki 16-17 éves korára. A mai iskola a 10 tényezőből lényegében kettőt osztályoz. Egy lexikális memóriát, és egy matematikai készséget. Nyolcat úgyszólván nem osztályoz, még az értelmi intelligenciából sem. Ez a kettő, amit osztályoz, a szóbeli tartományba esik, ami a gyerekeknél a fejletlenebb, és a gyerekek esetében a fejlettebb cselekvéses ötöt meg se méri az osztályzataival... Ez az, amikor azt érezzük, hogy az én gyerekem azért ennél jobb, nem? Vagy ez szülői elfogultság? Nem, nem szülői elfogultság, jól érzem, és a gyerek is jól érzi, amikor harmadikban, ötödikben megbicsaklik a szóözönben, nem tud előre haladni, dacba, renitenciába szorul, hiszen csak egy egész kis szeletét kéri az iskola az ő értelmi intelligenciájának, a többiről – az érzelmi és cselekvéses intelligenciáról – már nem is beszélve.

Az alternatív iskolák, a Waldorf iskolák három nagy egyenlő sávban fejlesztik a gyereket: cselekvés (kézimunka, kézművesség – fafaragás stb.), művészetek és értelmi tevékenység és mind a háromban egyformán. Tehát ez egy harmadik rendkívül fontos különbség. Teszik ezt pedig azért, mert a gyerekből – és a gyerek felismert, életkoronként változó szükségleteiből – indulnak ki.

Mi az, hogy a gyerekből indulnak ki? Ma azt halljuk, hogy magyar iskolákban a gyerek karácsonyra ír olvas, és akkor jön egy másik iskola és azt mondja, nálam már novemberre tud olvasni, és jön egy harmadik iskola – sajnos nem viccelek – és azt mondja, nálam már októberre. És feladatlapokon kimutatom, hogy 72-83 %-ban jól oldották meg a feladatlapokat, tehát megtanítottam őket írni-olvasni. Ennek a következménye az, hogy a magyarországi 15 évesek nem tudnak írni-olvasni, jelentős, több mint 25 százalékban. Nem tudják az

értő olvasást, a siettetett írás-olvasás tanítás miatt – mert semmi értelme annak, hogy a gyerekeket karácsonyra tanítsam meg írni-olvasni. Az egyik gyerek úgy jön, hogy már ír-olvas, mert nagy testvérei vannak és azokat utánozva megtanulta. A másik gyerek úgy jön, hogy két év után fog írni-olvasni, és ez nem azt jelenti, hogy az egyik butább, mint a másik, vagy hogy az egyik tehetségtelenebb, mint a másik. Ki kéne várni, és a magyar törvények erre lehetőséget is adnak. 1975-ben a művelődési minisztériumi 2-es számú módszertani levele azt mondta, hogy az első két osztályt egységnek kell tekinteni, és az óvodához kell közelíteni. Csakhogy ez a kezdeményezés is a magyar közoktatás állóvizébe hullott, és számon tartjuk, hogy ez a magyar óvodák iskolásítása második nagy hullámának a kezdete. A nagyhatalmú igazgatók azt mondták: közelíteni kell..., akkor majd ti fogtok (t.i. az óvodák) közelíteni, holott pontosan tudjuk vizsgálatokból – Lőrinc, Palkó, Petrován 1968-69, Nagy József 2001. stb. –, hogy a magyar gyerekek a mai értelemben *nem iskolaérettek* hat-hét éves korukban!

Azoknak a gyerekeknek az aránya, akiknek a keze készen van a háromujjas ceruzafogásra és az írásra 6 és 7 éves kor között, 7% Magyarországon. Tehát 93%-nak nincs kész a keze erre a háromujjas ceruzafogásra, fogásuk attól görcsös lesz. A ma iskoláiban nem tudnak a gyerekről úgy, ahogy például a régi magyar tanító néni tudott, aki azt mondta az írástanulás kezdetén: kisfiam, menjél haza, kérjél édesanyádtól a sparhert alól újságpapírt (oda volt készítve a begyűjtáshoz), terítsd ki a konyhakőre vagy a konyhaasztalra, vedd a kezedbe a legvastagabb kék vagy piros postairónt és kerekíts rajta – óriásiban.

Mi van ma? Tisztelet a kivételnek... Összehúzták az elemista füzet széles sorközét kisebbre, behúztak még két sort, mint a gyorsíró füzetbe, túhegyes Hb-s ceruzát adnak a gyerek kezébe, hogy ne piszkoljon... „Oda rajzold be kisfiam a kampókat, és arra vigyázz, hogy meg ne nőjön a sor vége felé!” Hogy-hogy?! Hisz eleve óriásinak kéne lennie!

Annak idején én elküldtem a kétféle módszert az üllői úti Anatómiai Intézetbe és kértem, hogy adjanak szakvéleményt, melyik a helyes módszer: a régi tanító nénié, vagy a mai. Visszaírtak, hogy az a régi tanító néni zseniális volt, csak azt nem értjük, hogy honnan tudta, hogy így kell csinálni! Azt csak az '50-60-as évek óta tudjuk, amikor kikutattuk, hogy a kézközépcsontok 6-7 éves korban nincsenek kellően elcsontosodva és összenöve. Az inak le vannak tapadva a kézfejben és még nincs meg a központ idegrendszerben a finom koordináció. Régen ösztönösen tudták, ma már tudhatjuk a tudományból is, de úgy látszik, ez a távolság az Anatómiai Intézet és a tanítóképző között – úgy öt és fél kilométer lehet –, túl nagy, ezt még nem sikerült áthidalni.

Tehát olyan módon akarjuk a gyerekeket írni és olvasni tanítani, aminek semmi köze az ő testi-szellemi, mentális fejlettségéhez! Az intézményközpontú, tantervközpontú iskolák valahol fenn kiagyalják (kiagyalták, mert most talán kicsit javult a helyzet) a tantervet az íróasztal mellett, és lenn ezt végrehajtották a gyerekeken, ahelyett, hogy a gyerekből indultak volna ki. Ilyenek a diktatúrák iskolái, míg a demokráciák iskolái azok, amelyekben szó nincs arról, hogy az óvodának fel kellene készíteni a gyereket az iskolára. A magyar óvodai alapprogram szerint sem. Nem! Az óvodának egy feladata van, hogy az óvodásgyerek életkori sajátosságainak megfelelően teret biztosítson a sok mozgásra, szabad játékra, mindennapos mesére, és így tovább. *Az iskolába óvodások mennek* – mondja a program, és ma már a törvény is így szól. Az iskolának kell gondoskodnia arról, hogy az óvodásokat fogadja, hat és nyolc év között, hosszú időn keresztül, lassan az iskolába bevezesse őket.

A művészetek szerepének hangsúlyozása sem új dolog. Ha megnézzük a magyar iskolarendszert attól kezdve, amikor igazán erőteljesen működik, a reformáció és az ellenreformáció kora óta, akkor ott azt fogják látni, hogy a kálvinista, piarista, ciszter, jezsuita, nagyon szigorú iskolák rengeteg időt töltenek iskoladramák megírásával, színpadra állításával, megrendezésével, bedíszletezésével, kosztümözésével, előadásával. Ezenkívül van énekaruk, zenekaruk és önképzőkörük. A régi iskolák a szorgalmi idő rovására nagyon sok művészetben „mártották meg” a felnövekvő gyereket. Ma már tudjuk kutatásokból is, hogy erre van szükség, de ezt nem tesszük meg, kivéve az eltérő, alternatív iskolákban.

Röviden tehát ***olyan iskolára és olyan óvodára volna szükségük gyerekeinknek és nekünk, amely a gyerekekből indul ki és nem pedig absztrakt módon kigondolt tantervből.*** Olyan óvodára és iskolára van szükség, amelyik tudja, amit a két háború között Karácsony Sándor, a kitűnő pszichológus-pedagógus sokszor megírt, hogy nem az lesz egészséges és tehetséges felnőtt, akit egészséges és tehetséges felnőttnek-felnőttként nevelnek már kisgyerek kiskamasz stb. korában, hanem egyedül az, aki lehetett teljes értékű kisgyerek, növegyerek, kölyök, kamasz, ifjú... Nem kényszerítették másra ezekben az életkorokban, mint

ami az életkorból következne.

Ha valakit beszélni tanítunk, mert nem tudjuk kivárni, hogy mondjuk csak 3 éves korában szólal meg, (ami nem lenne baj, mert pillanatokon belül mondatokban fog beszélni), mert azt látjuk hogy a szomszédban Ágika már 9 hónaposan „beszél”, akkor nagyon nagy baj van. *Nem kell a gyerekeket beszélni tanítani!* Azzal csak rongáljuk, örülhetünk, ha nem kezd dadogni.

Nem kell a gyereket járni tanítani! Ortopédiailag és lelkileg is káros! A járni tanított gyerek életveszélyesen fog esni, ha legurul egy lépcsőn, össze-vissza töri magát, míg az a gyerek, aki magától áll fel – előbb vagy utóbb, két éves korig mindegy, hogy mikor! – úgy esik, mint a macska. Tehát az ijedtségen kívül általában semmi baja nem történik ilyen lépcső és egyéb viszonylatokban. Ahogy ezekre a gyereket nem kell tanítani, úgy nem kell semmi egyébre sem a 6. és 8. életév közötti időszakig. Nem igaz, hogy idegen nyelvet az óvodában kell tanítani! 6-8 éves korban viszont már el lehet kezdeni, akár két idegen nyelvet egyszerre, mert ez a nagy begyűjtés időszaka, persze ha nem nyelvtani alapon tanítjuk. Ha direkt módon tanítjuk, vagyis nem fordítjuk le az egyik nyelvet a másikra, hanem mutogatunk, akkor el lehet kezdeni velük, mert rengeteg idegen szót tudnak begyűjteni akkor is, ha nem értik is azok pontos értelmét.

Rengeteg ilyen példát lehetne még mondani. Másképp kell kezelni a különböző életkorokban a gyerekeket, nagyon változnak, más és más módon kell közelíteni hozzájuk akkor, ha igazán fejleszteni akarjuk őket.